

SLOBODNO VRIJEME DJECE I MLADIH

Pojam slobodno vrijeme

Postoje različita određenja slobodnog vremena. Na našem govornom području često se za pojam slobodno vrijeme vezuje dokolica, rekreacija, razonoda, vanradno/neradno vrijeme, raspoloživo vrijeme, vrijeme za odmor, vrijeme za hobi, vrijeme za uživanje i sl. Pored višestranih tumačenja, među teoretičarima nema potpune usaglašenosti oko ovog pojma. Slobodno vrijeme je sastavni dio cjelokupnog vremena kojim čovjek raspolaže; to je dio života svakog čovjeka, ono postoji u svakoj sredini i skoro svakog dana. Slobodno vrijeme je različito s obzirom na pol, uzrast, mjesto življenja i interesovanja. Na jednoj strani, postoji tumačenje da je slobodno vrijeme ono vrijeme koje je oslobođeno od bilo kakvog organizovanog rada i aktivnosti. Ipak, na drugoj strani postoje tumačenja da slobodno vrijeme predstavlja posebno organizovan i osmišljen dio vremena kojim pojedinac samostalno raspolaže i u kojem nastoji primijeniti različite aktivnosti koje ga ispunjavaju. Stoga je prihvatljiva definicija prema kojoj je slobodno vrijeme „skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati, bilo da se odmara ili zabavlja, bilo da povećava nivo svoje informiranosti ili svoje obrazovanje, bilo da se dobrovoljno angažuje ili da ostvaruje svoju stvaralačku sposobnost pošto se oslobodi svojih profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza“.

Slobodnom vremenu se, dakle, pripisuju sljedeće uloge: *odmor*, *razonoda* i *razvoj pojedinca kao ličnosti*. Odmor ili odmaranje, čime se uklanja umor, doprinosi oporavljanju organizma od fizičkih i psihičkih opterećenja, ali predstavlja i pripremanje za nove aktivnosti. Razonodom ili zabavom pojedinac se oslobađa od dosade ili monotonije. Razvoj ličnosti je funkcija koja se najteže ostvaruje. To je proces za samoostvarenje ličnosti, za razvijanje stvaralačkog ponašanja djece i mladih.

Faktori organizovanja slobodnog vremena

Brojni su faktori koji utiču na organizovanje i ostvarenje slobodnog vremena djece i mladih. Između mnoštva faktora koji determinišu slobodno vrijeme, najznačajniji su:

- škola,
- vršnjaci,
- mediji i
- porodica.

Škola i slobodno vrijeme djece i mladih

Škola nema samo obrazovnu funkciju. Osnovni ciljevi škole su usmjereni i na prenošenje društvenih vrijednosti, stavova i normi, tradicije i znanja i na pripremanje na buduće zanimanje. Škola kao najmasovnija vaspitno-obrazovna institucija, koja zauzima najviše mjesto po značaju institucija u vaspitanju i obrazovanju djece i mladih, ima posebnu ulogu u vaspitanju djece i mladih za slobodno vrijeme. Otuda savremena škola treba da bude vodeća vaspitno-obrazovna ustanova i u vaspitanju za slobodno vrijeme.

Različita istraživanja pokazuju da djeca i mladi su danas nesumnjivo intelektualno aktivniji

od prošlih generacija, jer ih je škola okupirala svojim obavezama. Nezgodna nije u tome što su oni intelektualno aktivni, već što učenje u školi doživljavaju kao „rad“ i to shvaćen u otuđenom smislu riječi, kao obavezu nametnutu izvana, kao opterećenje. Promjene treba da idu u pravcu eliminiranja ili bar ublažavanja negativnog stava prema školi, koji je danas dominantan kod učenika.

Vršnjaci i slobodno vrijeme djece i mladih

U osjetljivom školskom dobu djeca postaju podložnija uticaju od strane svojih vršnjaka. Važno je imati na umu da dječija, a posebno kasnija tinejdžerska prijateljstva mogu da imaju i veoma pozitivan uticaj na djecu. Zato im treba pomoći da pronađu i odaberu prijatelje koji imaju interese i stavove slične onima koje vi želite da razviju vaša djeca, uključujući i dobre ocjene i ispunjavanje školskih obaveza, poštovanje prema drugima i izbjegavanje droga, cigareta, alkohola, itd. Tokom puberteta, djeca se često kroz ponašanje izlažu različitim rizicima jer pokušavaju da pronađu sopstveni identitet i postanu nezavisni. To ih čini veoma podložnim za različita eksperimentisanja sa svim što je nedozvoljeno. Takvo ponašanje može još više da dođe do izražaja ako su pod pritiskom svojih vršnjaka. Zbog toga je važno da roditelji komuniciraju sa djecom čime se smanjuje mogućnost podložnosti negativnim uticajima i lošim navikama. Dokazano je da djeca koja često i otvoreno razgovaraju sa svojim roditeljima imaju mnogo manje šanse da počnu da eksperimentišu sa drogama, cigaretama ili alkoholom.

Nesumnjivo, neki uticaji su neizbježni, ali i bezopasni. To je uticaj u stilu oblačenja i frizure, vrste muzike itd. Ovdje intervencija skoro i da nije potrebna jer su to aspekti u kojima dijete treba da se identifikuje sa svojom grupom vršnjaka, i gdje mu zapravo vaš savjet i sugestija nisu ni potrebni. Ako vaše dijete ispunjava svoje školske obaveze redovno, ako ne konzumira cigarete, alkohol ili droge, pa ako ne ispoljava ozbiljno problematično ponašanje, potrebno je ignorisati manje važne segmente u kojima adolescent pokušava da pronađe svoje mesto u društvu. Uplitanje u svaki izbor koji se ne poklapa sa vašim načinom života ili razmišljanja, može eventualno da stvori ozbiljnije probleme.

Na žalost, nije samo loš uticaj vršnjaka problem u ovom dobu. Deca su izložena i drugim negativnim uticajima putem Interneta, TV-a, video igrice itd. Potrebno je imati kontrolu, ili barem znati kojim su sadržajima deca izložena kako bi se na minimum sveli mogući negativni uticaji.

Masmediji i slobodno vrijeme djece i mladih

Sve je više djece kojoj je gledanje TV, igranje video igrice i korištenje interneta glavni sadržaj slobodnog vremena. Nerijetko to roditelji podržavaju, jer su lišeni brige gdje im je dijete. Većina roditelja ne ograničava vrijeme gledanja TV i korištenja interneta. Međutim, predugo gledanje TV bez nadzora roditelja otuđuje djecu i roditelje, pa tako TV postaje skriveni vaspitač djeteta. Mnogi kriteriji vaspitanja se ruše i djeca saznaju stvari koje nisu primjerene njihovom uzrastu. Scene nasilja kojima je dijete izloženo u realnosti ili na ekranu uče ga oblicima agresivnog ponašanja. Vaspitavanje djeteta za gledanje TV je zadatak porodice, pedagoške ustanove, kao i društvene zajednice.

Od ranije je u pedagoškoj nauci poznat manifest negledanja televizije, prema kojem djeci ne treba zabraniti, već omogućiti da ne gledaju TV. Isto tako, korištenje interneta ne treba zabraniti, već učenike treba usmjeravati da internet koriste samo kad je to neophodno. Između ostalog, socijalne mreže su postale trend, drugim riječima oni koji ih ne koriste ne prate trendove. Takvo tumačenje je pedagoški sasvim pogrešno, jer korištenje nečega treba da bude

čin ličnog izbora i slobode pojedinca. Negativno je to što mladi, pa čak i djeca mlađeg osnovnoškolskog uzrasta internet koriste i po nekoliko sati dnevno, pri tom zaboravljajući i stavljajući u drugi plan svakodnevne školske i porodične obaveze. Osim toga, sve češće smo svjedoci medijskog nasilja u kojem su djeca i mladi često žrtve.

Ne treba osporavati činjenicu da sredstva masovnog informisanja mogu imati i pozitivnu ulogu u kvalitetnom provođenju slobodnog vremena djece. Međutim, mediji bi trebali više voditi računa o primjerenosti sadržaja djeci, jer oni kao nosilac slobodnih aktivnosti nisu uvijek na razini pozitivnog djelovanja i utjecaja, posebno na mlade. Sve navedeno, uz samostalno (individualno) i neracionalno provođenje ovakvog slobodnog vremena dovode do dehumanizacije odnosa u društvu. Dakle, najveća briga ostaje školi i porodici kako da omoguće kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece.

Porodica i slobodno vrijeme djece i mladih

Porodica predstavlja izuzetno bitan činilac u vaspitanju za slobodno vrijeme. Ona je najznačajniji faktor u razvoju i vaspitanju ličnosti, pa i u vaspitanju u slobodnom vremenu. Slobodno vrijeme u porodici je bitno za razvijanje kvalitetnih porodičnih odnosa. Vaspitnu ulogu u kreiranju dječijeg slobodnog vremena ima porodična uključenost. Nije dovoljno provoditi vrijeme u istoj prostoriji, npr. dok djeca gledaju TV da roditelji izvode druge aktivnosti. Djeca od najmanje dobi imaju potrebu da određeno vrijeme provode sa svojim roditeljima. Roditelji bi trebali znati da provođenjem određenog vremena sa svojim djetetom razvijaju povjerenje, ljubav, bliskost, sigurnost, povezanost i podršku koja je važna za osamostaljenje i odrastanje djeteta. Zajedničko provođenje slobodnog vremena roditelja i djece može se ostvariti korištenjem društvenih igara, zajedničkog čitanja i pisanja, igre uopće, zajedničkim obavljanjem kućnih poslova, porodičnog hobija, sporta i sl.

Od socijalizacije, vaspitanja i obrazovanja u porodici, kao i sociokulturnih faktora, u mnogome će zavisiti i organizacija dnevnog života unutar porodice, kao i slobodnog vremena koje ona ima na raspolaganju. Zavisno od toga da li porodica živi u gradskoj ili prigradskoj sredini imaće i drugačije mogućnosti za organizaciju i provođenje slobodnog vremena. Sadržajni uslovi za kulturni život porodice rezultirat će kreativnijim formiranjem radnih i kulturnih navika djece, jer podsticajna sredina utiče na učenje, usvajanje navika i vještina. Porodica treba da bude organizator, posrednik, savjetnik i pokretač pojedinih aktivnosti slobodnog vremena. Prema tome, porodica bi trebala u skladu sa svojim mogućnostima pruži povoljne uslove za korištenje slobodnog vremena kod kuće. Također, roditelji treba da vode računa o tome kako dodatne aktivnosti ne bi opterećivale djecu u obavljanju školskih obaveza. Kada roditelji objektivno nisu u mogućnosti da se brinu o sadržaju slobodnog vremena djece, zbog prostornih, materijalnih ili organizacijskih razloga mogu ih upućivati u različite institucije koje mogu obezbijediti uslove za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Nekontrolisano i nekvalitetno provođenje slobodnog vremena često vodi u različita neprihvatljiva ponašanja, na šta roditelje treba upozoravati kroz zajednički rad i aktivnosti u školi.

Važno je poštovati djetetove interese i ideje, te ga podsjetiti na sve što je željelo raditi ranije npr. tokom školske godine, a zbog školskih obaveza nije moglo. Potrebno je potaknuti golemu dječju kreativnost koja je, pod pritiskom školskih obaveza i nedostatka vremena, često sputana i neizražena, pa se djeca prepuste pasivnim aktivnostima poput višesatnog igranja kompjuterskih igrica i gledanja televizije.

Uloga roditelja nije neprestano nuditi djetetu gotova rješenja ili ih svjesno nametati da bi lakše "izašlo s njim na kraj", nego ponuditi djetetu različite mogućnosti: zajedno razmatrati šta bi se sve moglo raditi, ponuditi mu i predložiti nešto što roditelj zna, neke informacije, znanja, vještine. Dijete samo treba odlučiti što mu se sviđa, što želi istražiti i raditi. Tako dijete uči birati od mnoštva ponuđenih prijedloga ono što njemu najviše odgovara i počinje kreativno, aktivno i odgovorno svojim odlukama stvarati vlastiti svijet. Roditelji takvim pristupom stvaraju uvjete u kojima djeca postaju samosvjesna, razvijaju samopouzdanje, odnosno uče prepoznavati i razumijevati svoje potrebe, želje i interese. S vremenom će dijete znati šta želi raditi i kako će to ostvariti, a roditelji neće razmišljati umjesto njega i nuditi mu gotova rješenja. Time dijete postaje zadovoljno i sigurno u sebe te manje ovisno o roditeljima.

Aktivnosti u slobodnom vremenu

Pod aktivnostima u slobodnom vremenu podrazumijevamo sve aktivnosti koje pojedinac izvršava u slobodnom vremenu. Aktivnosti u slobodnom vremenu nemaju vrijednosnu, već funkciju dokolice i socijalizacije. Moguće je razlikovati sljedeće aktivnosti (*Branković, 2003*):

- fizičko-rekreativne aktivnosti (interesovanja za šetnju, izlete, putovanja, sportske aktivnosti i sl.);
- altruističko-pedagoške aktivnosti (humanitarne i vaspitne aktivnosti);
- kulturno-estetske aktivnosti (posmatranje, doživljavanje i stvaranje kulturnih dobara u oblasti muzike, književnosti, filmske, pozorišne i likovne umjetnosti);
- manuelno-djelatne aktivnosti (dominiraju radne aktivnosti i radno stvaralaštvo kao hobi);
- religijske aktivnosti (posjete religijskim objektima, religijski skupovi, religijske službe);
- hedonističko-hazardne aktivnosti (hazardne igre, avanture i sl.);
- obrazovne aktivnosti (aktivnosti za sticanje znanja, umijeća i navika, te razvijanje određenih individualnih sposobnosti).

Kvalitet vremena određen je i životnim stilovima pojedinca. S obzirom na to da je slobodno vrijeme povezano sa slobodom izbora i motivacijom, ono uvijek proizvodi djelovanje koje može biti prihvatljivo ili neprihvatljivo. Mladi se danas uglavnom usmjeravaju ka elitnoj kulturi. Takav stil nazivamo hedonističko-intelektualni stil. Bez obzira na bogatstvo aktivnosti u slobodnom vremenu, veliki broj pojedinaca koristi svoje vrijeme za obrazovanje. Da bi se u slobodnom vremenu mogle odvijati samoobrazovne aktivnosti, neophodno je omogućiti razvijanje pojedinačnih sposobnosti. Obrazovanje nije samo stvar obrazovanosti ili neobrazovanosti, već stvar kretanja obrazovanja.

Kreativno korištenje slobodnog vremena

Najprije, potrebno je da odredimo pojam „kreativnost“. Kreativnost je mentalni proces koji uključuju stvaranje novih ideja, pojmova, ili rješenja problema, ili novih poveznica između postojećih ideja ili pojmova. Sa znanstvenog pogleda, smatra se kako proizvodi kreativnih misli sadrže originalnost i primjerenost. Alternativno i svakodnevno mišljenje pojma kreativnosti jest jednostavno – stvaranje nečeg novog. Slobodno vrijeme savremenog čovjeka stalno se povećava. Međutim, svaki čovjek ne zna iskoristiti količinsko povećanje fonda slobodnog vremena na produktivan način. To ne doprinosi dokolici niti kvalitetu života. Dakle za razumno korištenje slobodnog vremena možemo vezati pojmove produktivnog i neproduktivnog ponašanja pojedinaca. Neproduktivnim ponašanjem pojedinci upražnjavaju

aktivnosti kojima se iscrpljuju mogućnosti unošenja promjena u slobodno vrijeme kako bi se uspostavila određena ravnoteža. Povećanje slobodnog vremena kod takvih pojedinaca ne predstavlja pozitivnu promjenu, već najčešće opasnost da se još više otisnu u upražnjavanje neprihvatljivih aktivnosti. Produktivno ponašanje u slobodnom vremenu ispoljavaju pojedinci koji sebe smatraju bitnim činiocem slobodnog vremena. Takvo ponašanje doprinosi obogaćivanju ličnosti.

Shvaćamo li dijete kao mladog čovjeka, a djetinjstvo kao autohtoni period življenja u sveukupnosti čovjekovog vijeka, mnogo ćemo manje griješiti u našim postupcima prema djeci. Pri tome ne podcjenjivati dijete i njegovu potrebu da na svoj djetinji, ali jedino takav mogući ljudski način živi svoj život djetinjstva:

- ne obezvrjeđivati njegove snage, rezultate, načine istraživanja i komuniciranja;
- ne prisiljavati ga da živi po našim mjerilima, modelima odraslih;
- ne upućivati ga na pasivni, imitativni put, već na stvaralački, jedino vrijedan način življenja.

Ma koliko bili uposleni, može se odvojiti barem sat vremena dnevno za svoje dijete!

LITERATURA

1. Mahmutović Arzija i dr., „Slobodno vrijeme mladih“, Fojnica 2010.
2. Pehar – Zvačko Lidiya, „Slobodno vrijeme mladih ili...“, Sarajevo 2003.
3. Čunović Kristina, Vuković Zdravko, „Slobodno vrijeme mladih“, Karlovac 2005.
4. Popadić Rade, „Slobodno vrijeme mladih kao pedagoški problem“, <http://www.filozof.org/pdf%20format/zbornik2/Rade%20Popadic.pdf>